

LANDSLAKKEN LANGS SPOORDIJKEN, 1 INLEIDING

door

H.K. Mienis

Enkele jaren geleden heeft Koster (1991) een interessant boek gepubliceerd onder de titel 'Spoorwegen, toevluchtsoord voor plant en dier'. Op heldere wijze heeft hij in een aantal goedgekozen hoofdstukken de rol van spoorlijnen als biotoop en verspreidingsweg van floristische en faunistische elementen toegelicht. In sommige gevallen blijken spoorlijnen en spoordijken het milieu bij uitstek te vormen voor enkele zeldzame elementen in de Nederlandse flora en fauna. Tijdens zijn onderzoek kwamen zelfs vijf nieuwe soorten voor de Nederlandse flora aan het licht.

Helaas komen mollusken in deze studie heel karig aan bod. Over Nederlandse slakken, die langs spoorwegen voorkomen, wordt geen woord gerept. Slechts één verwijzing wordt gegeven naar een studie betreffende mollusken in de circa 525 titels tellende bibliografie. Het betreft een artikel van South (1974) dat handelt over veranderingen in de samenstelling van de terrestrische malacofauna van Groot Britannië. Dat is jammer want er bestaat beslist wel enige binnen- en buitenlandse literatuur over dit onderwerp.

Voor de Fijngeribde grasslak *Candidula gigaxii* (Pfeiffer, 1850) vormde de spoordijk nabij de voormalige Hembrug over het Noordzeekanaal heel lang de enige vindplaats in de regio Amsterdam (Van Benthem Jutting, 1947 - de Hembrug is niet als zodanig genoemd, maar de opgave is gebaseerd op gegevens in het kaartstelsel van het 'Comité ter bestudering van de Molluskenfauna van Nederland').

De eerste vondst van de Oostelijke akkerslak *Deroceras sturanyi* (Simroth, 1894) in Nederland werd door Aten gedaan op een braakliggend terreintje in Zaandam, gelegen tussen de Provincialeweg en de spoorlijn (Van Regteren Altena, 1968).

Echter vooral Neckheim (1990) heeft aangetoond hoe belangrijk een spoordijk kan zijn als biotoop voor soorten als de Fijngeribde grasslak, de Grofgeribde grasslak *Candidula intersecta* (Poiret, 1801), de Afgevlakte duinslak *Cernuella neglecta* (Draparnaud, 1805), de Bolle duinslak *Cernuella virgata* (Da Costa, 1778), de Grote karthuiserslak *Monacha cantiana* (Montagu, 1803) en de Kleine karthuiserslak *Monacha cartusiana* (Müller, 1774).

De voorliefde van de Grote karthuiserslak voor spoorwegen is later ook aangetoond voor de spoorlijn Zaandam-Purmerend nabij de A-7 (Mienis, 1995) en in Oostenrijk, waar de soort zich snel lijkt te verspreiden langs de snellijn S2 vanuit Wenen richting Mistelbach (Fischer, 1998).

Er is wel meer over dit onderwerp geschreven maar daar zal in volgende afleveringen zo nu en dan naar verwezen worden.

Net als de taluds van snelwegen (Mienis, 1992) schijnen spoordijken in het waterrijke deel van Nederland toevluchtsoorden en verbindingswegen te vormen voor landslakken die niet van natte 'voeten' houden. Om deze veronderstelling te staven ben ik begonnen aan een eerste inventarisatie van landslakken op spoordijken in Noord-Holland. Het onderzoek kan nog wel enkele jaren duren, daar ik slechts zo nu en dan wanneer ik toevallig in Nederland ben aandacht aan dit onderwerp kan besteden. Bovendien zijn spoordijken heel moeilijk te bemonsteren daar het betreden van dergelijke gebieden in principe verboden is.

Hier en daar liggen echter verlaten banen, zoals de tot natuureservaat uitgeroepen Borkense baan in de Achterhoek (Van den Brand & Stronks, 1990), die tot een malacologische inventarisatie uitnodigen. Dit is ook van toepassing op de Borkense baan daar andere aspecten van flora en fauna reeds goed bekend zijn (Stronks, 1988; Van den Brand & Stronks, 1989).

Elders worden 'verlaten' spoorlijnen alleen nog maar door toeristische stoomtreinen in een bepaalde periode heel extensief bereden. Een goed voorbeeld van een dergelijke lijn vormt het traject van de museumstoomtram Hoorn-Medemblik. Over de flora van deze spoorweg is veel bekend (Koster, 1991; Deen & Vis, z.j.), maar wat betreft de malacofauna tasten we nog in het duister.

Waar een spoorlijn geheel ontmanteld is, kan men vaak nog wel resten van het voormalige tracé in het landschap onderscheiden, zoals bijvoorbeeld delen van de reeds lang opgeheven lijn Kwadijk-Edam in Noord-Holland.

De resultaten van mijn onderzoeken zullen in diverse afleveringen verschijnen, elk gewijd aan een bepaald traject. Hopelijk zullen zij een stimulans vormen voor andere liefhebbers van landslakken om elders in het land aan een dergelijke inventarisatie te beginnen.

Summary

Landsnails along railway embankments, 1. Introduction. In the wake of a recently published book, 'Railways, refuge for plants and animals' (Koster, 1991), some brief notes are given concerning the role of railway embankments as a habitat and means of dispersal for landsnails. The book contains no information at all although this feature has been dealt with here-and-there in the malacological literature. The author has started a malacological survey of railway embankments in the province of Noord-Holland. The results will be published in forthcoming issues.

Literatuur

- Benthem Jutting, W.S.S. van, 1947. Lijst van gemeenten als vindplaatsen van Nederlandsche mollusken. *Basteria*, 11(1-3): 54-86.
- Brand, S. van den & J. Stronks, 1989. De Borkense baan 1975-1988. Een inventarisatie en interpretatie van de floristische en faunistische waarnemingen. Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek, Winterswijk.
- Brand, S. van den & J. Stronks, 1990. De Borkense baan, Nederlands eerste spoorweg-natuureservaat. *Natura*, 87(1): 4-8.
- Deen, M. & C. Vis, z.j. Flora inventarisatie Museumspoorlijn 1992-1997 Het einde van de reis. K.N.N.V., afdeling Hoorn, Verslagen, 1 p.
- Fischer, W., 1998. Beiträge zur Kenntnis der Molluskenfauna Österreichs V. Zum Vorkommen von *Monacha cantiana* (Montagu 1803) in Wien und Niederösterreich. *Nachrichtenblatt der Ersten Vorarlberger Malakologischen Gesellschaft*, 6: 29-30.
- Koster, A., 1991. Spoorwegen, toevluchtsoord voor plant en dier. *Natuurhistorische Bibliotheek van de K.N.N.V.*, 54: 235 p. Utrecht.
- Mienis, H.K., 1992. *Cernuella* en *Monacha* op het talud van de snelweg A-7 nabij Hoorn. *Corresp.-blad Ned. Malac. Ver.* No. 264: 939-942.
- Mienis, H.K., 1995. Nieuwe gegevens betreffende het voorkomen van *Monacha cantiana* langs de snelweg A-7 in Noord-Holland (een aanvullend bericht). *Corresp.-blad Ned. Malac. Ver.* No. 284: 83.
- Neckheim, T., 1990. Mollusken van de Ringspoordijk in Amsterdam. *De Kreukel*, 26(7): 71-88.
- Regteren Altena, C.O. van, 1968. Over het voorkomen van *Deroceras sturanyi* (Simroth) in Nederland. *Corresp.-blad Ned. Malac. Ver.* No. 127: 1360-1361.
- South, A., 1974. Changes in composition of the terrestrial mollusc fauna. In D.L. Hawksworth: *The changing flora and fauna of Britain*, 255-274. Academic Press, London.
- Stronks, J., 1988. De Levendbarende hagedis in de omgeving van Winterswijk. *Natuur en Landschap in Achterhoek en Liemers*, 2(1): 20-27.

Adres van de auteur: Zie pagina 103